

Vier schilderijen i.v.m. de Antwerpse Sint-Michielsabdij van P. Col(l)in

In de abdij van Averbode bewaart men vier mooie schilderijen op paneel, 42 × 55 cm, herkomstig uit de Antwerpse Sint-Michielsabdij en geschilderd door P. Collin. Zij stellen voor:

1. Een gezicht op de zuidgevel van de abdij, van op het voorplein.

De hoge Vlaamse trapgevel van het abtskwartier, zoals die op al de gekende zeventiende en achttiende-eeuwse gravures staat afgebeeld, is vervangen door een classicistische waarop het wapenschild van abt Antoon Varendonck (1762-'71) is aangebracht. Het is best mogelijk dat de voltooiing van deze verbouwwingswerken de aanleiding is geweest tot het vervaardigen van dit schilderij, misschien wel voor de ganse reeks. Reeds onder het abbatiaat van F.I. Lams (1732-'38) waren plannen gemaakt voor die verbouwing¹⁾.

2. Het prelaatshof op de Beerschot²⁾.

Deze afbeelding is een mooie aanvulling van de gravure door Conrad Lauwers gesneden voor abt Norbert Couwerven (1652-'61)³⁾ en in 1695 hernomen door H. Causé voor de *Acta Sanctorum*⁴⁾. Honderd jaar na de gravure was de enige duidelijke verbouwing het wegnemen van de poort voor de brug.

3. De Sint-Andrieskerk te Antwerpen.

Deze stond op luttele afstand van de Sint-Michielskerk en was parochiekerk van het stadsgedeelte waartoe de abdij behoorde.

4. En niet geïdentificeerd kasteel (afb. 1).

Aldus beschreef Pl. Lefèvre dit schilderij in 1939⁵⁾. Voordien had hij het in verband gebracht met een vermelding in Averbodse rekeningen⁶⁾.

Prof. W. Couvreur vermeldt dat de vier hier besproken schilderijen wel eens ten onrechte aan Hendrik de Cort (1742-1810) werden

¹⁾ Zie ook K.J. VANDER EYKEN, *De St.-Michielsabdij Antwerpen. Iconografische tentoonstelling 1124-1830*, Antwerpen, 1988, p. 36-37.

²⁾ Te Antwerpen, wijk Kiel.

³⁾ K. VANDER EYKEN, o.c., p. 97, nr. 1.

⁴⁾ *Acta Sanctorum*, juni, dl. I, Antwerpen, 1695, p. 959 en K. VANDER EYKEN, o.c., p. 97, nr. 2.

⁵⁾ Pl. LEFÈVRE, *Een Kempische abdij: Averbode*, Averbode, (1939), p. 56.

⁶⁾ IDEM, *Textes concernant l'histoire artistique de l'abbaye d'Averbode aux XVII^e et XVIII^e siècles*, in *Belgisch tijdschrift voor oudheidkunde en geschiedenis*, VII, 1937, p. 64.

toegeschreven. Ook hij kon het kasteel niet identificeren⁷⁾, al had hij opgemerkt dat het kasteel op de achtergrond, links op het schilderij, identiek is met dit op een schilderij in de verzameling Scheepers-Bergstein, blijkbaar ook door P. Collin geschilderd⁸⁾.

Vermits de schilderijen tot de verzameling van de Sint-Michielsabdij behoorden en duidelijk verwijzen naar gebouwen die tot haar patrimonium behoorden of minstens een verband hadden met de abdij, dachten we dat voor de identificatie in de richting van het Hof ter List kon gezocht worden. Het Hof ter List te Nederokkerzeel kan men best vergelijken met het prelaathof op de Beerschot⁹⁾. Het diende als centrum van waaruit de goederen in het Brabantse werden beheerd. Na de Franse Revolutie werd het omstreeks 1836 afgebroken. Als afbeeldingen hadden we enkel de plattegrond op de kaart van Ferraris en een schetsje in vogelvlucht naar een zeventiende-eeuws plan¹⁰⁾. In april 1987 werd bij een poetsbeurt, achter een altaar van de kerk van Nederokkerzeel, een reeks *Caerten Figuratief* teruggevonden. Deze kaarten waren in 1661 door C. Lowies getekend, behoorden tot het archief van de abdij van Tongerlo en waren sedert de laatste wereldoorlog zoek. Op één van de kaarten komt een vrij gedetailleerd gezicht in vogelvlucht voor van het Hof ter List. Tenslotte beschikten we nog over *De Kroniek van het Huis ter List te Nederokkerzeel*. Hierin beschreven de opeenvolgende privisors o.a. alle herstellings- en verbouwingswerken aan het hof¹¹⁾.

⁷⁾ Walter COUVREUR, *Antwerpse laat-achttiende-eeuwse stadsgezichten van Hendrik de Cort, in Gentse bijdragen tot de kunstgeschiedenis*, XXV, 1979-'80, p. 233, noot 41.

⁸⁾ Foto in de documentatie van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel, ACL., nr. 40893.

⁹⁾ Nederokkerzeel: prov. Brabant, gem. Kampenhout.

¹⁰⁾ Deze schets werd afgedrukt in J. LAUWERS, *Nederokkerzeel en zijn voormalige Priorij van List*, Tielt, 1976 (herdruk 1979), p. 60.

¹¹⁾ Dit handschrift wordt bewaard in het kerkarchief van Nederokkerzeel. Uitg. J. DE KEMPENEER, in *Journal des petites Affiches*, 3 juli 1965 tot 28 mei 1966. Teksten i.v.m. de identificatie van het Hof ter List te Nederokkerzeel:

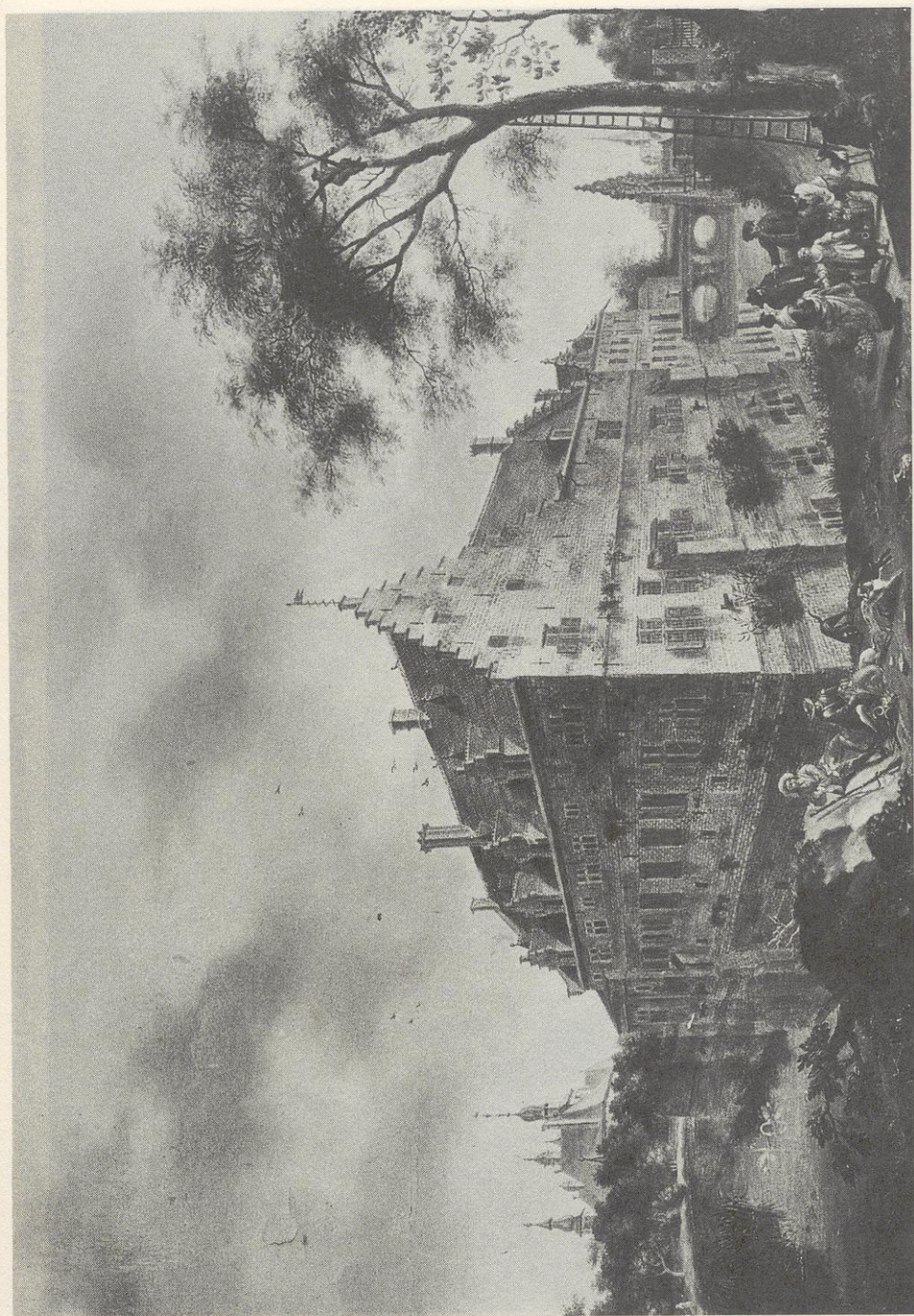
«1644 Item in augusto heeft Mijn Hr. praelaet Joes Chrisost. van der Sterre den eersten steen geleght van de witte arduynsteene voorpoorte voor de brugge... Item isser alsdan oock aldaer eene geheel nieuwe optreckende brugge gemaectt.

1669 item is alhier op 't Huys de groote dobbel schouw-pijpe staende te midden op den grooten bouw boven het dack ingevallen en wederom met een aghtkantige pijp gemetst.

1672 item is dit jaer gemaectt het nieuw bouwken (dat nu het comptoir is) tusschen de voorpoorte van het huys ende het out comptoir (daar nu de nieuw keuken is) met den thoren.

1683 item is dan oock door ordre van sijn eerw. den thoren van 't Huys aen de keucken van boven afgebroken en met tichelen toegeleght.

1725 Item in april is het tichelen dack van den duyvenvleuge boven de poort



Afb. 1. P. Collin, *Het Hof ter List te Nederokkerzeel. Averbode, Norbertijnenabdij.*



Afb. 2. Joseph Horemans, *Provisor J. Gelijs met de familie C. De Winter* (1776). Privaat bezit, Amsterdam, S. van Son.

Wanneer we al deze gegevens vergeleken met het schilderij van P. Collin, dan bracht dit ons tot de overtuiging dat het niet geïdentificeerde kasteel het Hof ter List te Nederokkerzeel moest zijn. Het kasteel op de achtergrond kan dan moeilijk anders dan het kasteel van Wilder zijn. Inderdaad herkennen we het als een zeventiende of achttiende-eeuwse verbouwing van dit kasteel¹²). In de negentiende eeuw werd dat kasteel afgebroken en vervangen door een nieuw gebouw, alleen het koetshuis dateert nog uit de vorige periode. Dit komt overeen met wat op het schilderij in de verzameling Scheepers-Bergstein staat afgebeeld.

Over schilder P. Collin is weinig bekend. In 1766 verwierf een zekere Gerardus Colin het meesterschap van het Sint-Lucagild te Antwerpen, ook Gerardus Philippus Colin komt voor. J.V. van der Straelen kende een schilder Petrus G. Colin. Deze woonde in de Kloosterstraat tegenover de Sint-Michielsabdij. In 1789, tijdens de Brabantse Omwenteling, kreeg hij last vanwege de patriotten omwille van zijn keizersgezindheid¹³). De meest interessante getuige is echter Jacob van der Sanden († 1799). Volgens hem werd Petrus Gerardus Philippus Colin te Antwerpen geboren op 7 mei 1741, zijn vader heette Gerardus Henricus, zijn moeder Joanna Maria van Es. P. Collin huwde in 1766. J. Gelij, de eerste provisor van de Sint-Michielsabdij, moedigde de jonge meester aan en stelde hem tewerk¹⁴).

De vier hier besproken schilderijen werden voor enkele jaren door de heer J. Crab uit Leuven gerestaureerd. De panelen met de Sint-Andries-

opgenomen en met schaliën gedeckt de vleuge weer nieuw gemaect en naest het water boven de brugge een loode goote geleght met een ahangende loode buyse.

1773 22 april isser onder het dack boven het comptoir ende twee poortkamers een nieuwe loode goote geleght naast het water en aldaer reght boven de poorte een dackvenster gesett.»

¹²) Een afbeelding ervan vinden we in J. LE ROY, *Groot wereldlyk tooneel des hertogdoms van Brabant*, dl. I, 's-Gravenhage, 1730 (Handzame, 1969), plaat nr. B 74.

¹³) W. COUVREUR, *art. cit.*, p. 233, noot 41.

¹⁴) ANTWERPEN, Stadsarchief, *Privilegekamer*, 173: J. VAN DER SANDEN, *Oud Konst-Toneel van Antwerpen*, dl. III, p. 756.

J.C. Gelij (1716-'86) werd in 1762 eerste provisor van de abdij en verbleef sedert 1781 op het Prelaatshof te Beerschot, alwaar hij in 1786 overleed. Hij staat afgebeeld op een schilderij, paneel, 65 × 94 cm, gemaakt door J. Horemans n.a.v. de bedijking van de Nieuw-Noordlandpolder in 1768, d.i. op de grens met Nederland, vandaag in het uiterste noorden van de Belgische gem. Antwerpen en het zuiden van de Nederlandse gem. Reimerswaal. De andere personages op dat schilderij werden door stadsarchivaris N. Van den Nieuwenhuizen geïdentificeerd als de familie Corn. De Winter uit Hoboken; zie ook K. VANDER EYKEN, *o.c.*, p. 81-82, nr. 15 (afb. 2).

kerk en het Hof ter List waren er door afschilfering erg aan toe. De restaurateur liet na de archieffoto's te consulteren. Door het bijschilderen werden sommige delen haast onherkenbaar verminkt, b.v. de torenkap van de Sint-Andrieskerk en het kasteel van Wilder.

Sint-Michielscollege
Kapelsesteenweg 72
B-2130 Brasschaat

K.J. VANDER EYKEN, O. Praem.